

Out of Art – actuele outsider art/contemporary outsider art

Spinvis

Afgelopen voorjaar was musicus en dichter Spinvis (Erik de Jong, 1961) Cultural Professor aan de Technische Universiteit (tu) in Delft, waarbij het thema luidde 'iets uit het Niets'. In het kader van dit project, volgens de rector magnificus van de tu ooit opgezet om studenten 'met hun alfakant in aanraking te brengen', nam hij 24 jonge mannen en vrouwen mee naar Hauterives in het Franse departement Drôme; naar het Palais Idéal van Ferdinand Cheval. Eva von Stockhausen sprak met Spinvis over het tu project en over 'Het hoofd van Ferdinand Cheval', het hoorspel en de bijbehorende film die hij eerder samen met filmmaker Bente Hamel maakte over het leven en werk van de Franse postbode.

Wanneer heb je het Palais Idéal voor het eerst bezocht?

"Toen was ik nog heel klein hoor, ik was daar toen samen met mijn ouders."

Wat was je eerste indruk?

"Ik kan me er heel weinig van herinneren. Dat kwam pas veel later, toen Bente Hamel in 2004 met het idee kwam om het hoorspel 'Het hoofd van Ferdinand Cheval' te maken, toen ben ik me er opnieuw in gaan verdiepen. En de tweede keer dat ik het bezocht, was dus begin 2013 met de TU studenten."

Kun je iets meer vertellen over het hoorspel 'Het hoofd van Ferdinand Cheval'?

"Het was dus Bente Hamel die destijds het idee had, en ik was er natuurlijk al eens geweest. Toen ben ik erover gaan lezen en ben met het script van Bente aan de slag gegaan. Het hoorspel duurde vijftig minuten en is destijds twee keer uitgezonden, een keer door de nps en een keer door de vpro. Maar het is wel zonde natuurlijk, als je ergens zolang aan werkt en dan is het maar twee keer te horen geweest. Toen dacht ik: ik hak het hoorspel in veertien stukjes van een paar minuten. En die stukjes geef ik aan filmmakers, mensen die bijvoorbeeld super8 doen, of stopmotion; allerlei verschillende stijlen. Er was natuurlijk geen budget, maar als je iemand vraagt 'Wil je een filmpje van drie minuten maken?', dan willen ze dat wel doen. Dus dat was een bijkomend voordeel: iedereen wilde er aan meewerken. Maar de filmmakers wisten van elkaar niet wat ze gingen doen. Ik had ieder maar één stukje gegeven; niet wat ervoor of erna kwam, of waar het over ging. Soms hoorde je alleen maar geschreeuw en gerommel met stenen, en werd daar dus een filmpje bij gemaakt. Het enige constante is het hoorspel. Toen hebben we al die stukjes film aan elkaar geknoopt en het hoorspel er weer onder gezet, waardoor je iedere drie minuten in de verbeelding van iemand anders valt. Wonderwel is er zo toch heel veel beeldrijm ontstaan, er komen bijvoorbeeld veel vlinders in voor, er zit heel veel blauw in. Dat is niet afgesproken, dat is zo gebeurd.

Het is een mooie analogie met hoe Ferdinand zelf werkte; daar ligt een steen en daar ligt een steen. Die hebben niets met elkaar te maken, maar als je ze zo op elkaar zet, dan komen ze samen. En zo zijn de film en het hoorspel ook in elkaar gezet. Door een grote toevalsfactor toe te laten. Dat heb ik altijd heel leuk gevonden; het is een collage waarbij jij, de kijker, actief moet zijn. Het is namelijk wél een spel."

Je stapt als het ware een beetje in Ferdinands hoofd.

"Het gaat meer over wat er in Ferdinands geest gebeurt, en niet zozeer over het bouwwerk zelf. Maar veel is interpretatie, dat zijn gewoon mijn eigen gedachten."

Wat was je motivatie om in te gaan op de uitnodiging Cultural Professor aan de Technische Universiteit in Delft te worden?

"Nieuwsgierigheid, dat is eigenlijk altijd wel mijn eerste motivatie om dingen te doen. Ik probeer ook in te schatten waar het op het pad ligt van dingen waar ik al mee bezig ben, zodat er continuïteit ontstaat. Ik doe heel veel verschillende dingen, maar het heeft wel allemaal dezelfde soort 'kleur'. Dat probeerde ik dus in te schatten, en ik had hier een goed gevoel over."

Wat denk je dat de motivatie was van de TU studenten die deelnamen?

"Ook nieuwsgierigheid, want zij kregen er geen studiepunten voor. Het was dus puur om te kijken wat er zou gebeuren."

Je bent in maart, de dag na je intrede in Delft, met hen naar Frankrijk gegaan.

“Niemand kende elkaar, dat was wel heel leuk. Hierdoor begonnen we allemaal op gelijke voet; er waren geen vriendengroepjes. En om een selectie te maken, had ik gevraagd of zij een hoorspel van een minuut wilden maken over ‘De gedroomde frontlijn van mijn vakgebied’. Wat ik daarop ontving was allemaal heel leuk en verrassend.”

Klopt het dat sommige studenten destijds aan je hebben gevraagd: wat is een hoorspel?

“Ja, dat klopt. Dus, toen ze eenmaal wisten wat een hoorspel is... (lacht). Meteen al bleek dat alle eventuele vooroordelen over bètastudenten, voor zover ik die al had... Ik bedoel, ze waren juist heel poëtisch.”

Heb je het idee dat zij ook een beetje in Chevals hoofd zijn gestapt?

“We hebben de film ‘Het hoofd van Ferdinand Cheval’ in eerste instantie samen bekeken. Bij de discussie die daarop volgde kwamen meteen al heel leuke en belangrijke vraagstukken naar boven. Is deze man nu een kunstenaar? Wat is kunst? Was die man gelukkig? En is dat belangrijk?”

En wat was jullie antwoord op die vragen?

“Geen. Daar kun je eindeloos over praten, het ging meer over het filosoferen erover. Toen bleek al meteen dat de studenten echt heel erg bereid waren over dit soort dingen na te denken. Dus het paleis dat wij gingen bouwen, het idee ervan, zou gaan over zaken als geluk, tijd en lot. Wat is vrije keuze? Dat zijn de thema’s die wij hebben besproken en aan de hand daarvan zijn zij opdrachten gaan maken.”

Wat was hun eerste reactie bij het zien van het Palais Idéal?

“De studenten reageerden volkomen positief toen zij het voor het eerst zagen. We hadden eerder gediscussieerd over doelmatigheid; als je een liedje schrijft dan is dat niet doelmatig. Je hebt alleen maar zin om iets moois te maken. Je weet niet wat het gaat worden. Ferdinand had – dat denk ik tenminste – alleen maar zin om te bouwen. Misschien was het wel meer dan zin, was het een dwangneurose. Het ging wel ver, hoor. Hij had de lust, maar hij had geen plan. En dat zie je ook als je daar bent, want de gangen stoppen zomaar ergens in het midden, de trappen gaan nergens heen, er zijn geen echte deuren. Het is meer het idee van een gebouw dan een echt gebouw. Dus zo’n student TU Bouwkunde loopt daar verwonderd rond en is vooral geïnteresseerd in hoe het is gemaakt. Want Ferdinand maakte bijvoorbeeld zelf cement met schelpen. Zoals je op het strand soms druiptorentjes maakt, dat heeft hij ook gedaan; overal staan druiptorentjes. Allemaal spelenderwijs ontstaan, puur intuïtief. En toch is er drieëndertig jaar lang aan gebouwd.”

In je intreerede vertelde je dat scheppen ook een kwestie is van je hoofd leeg maken. Maar hoe kun je hoofd leeg houden als je, zoals Ferdinand Cheval, jarenlang aan één project werkt? Kan dat eigenlijk wel?

“Nee. Maar hij was wel een geval apart, denk ik. Want je ziet, dat hij in de gangen schrijft ‘Dit is het werk van een geweldenaar’. Dan kun je zeggen ‘Nou, nou, het was wel een ijdeluit.’ Maar misschien waren die spreuken wel bedoeld om hem telkens opnieuw kracht te geven. Om zichzelf in te prenten: dit moet ik blijven doen. Want reken maar dat hij vreselijke dagen heeft meegemaakt.”

Wat vind je van Chevals gebruik van taal? Hij was toch min of meer analfabeet.

“Het is oudtestamentisch, het is van alles door elkaar. Later is zijn werk, zijn paleis, door grote surrealisten erkend en geïnterpreteerd. Ik weet niet of dat goed is. Dan wordt het ontdekt en opeens heeft het school gemaakt. Zo moet je Chevals teksten misschien ook zien. Daar moet je niet teveel betekenis aan hechten, behalve aan de energie die erin zit. Want dat voel je wel; het is echt neergekalkt met energie. Dat heeft hij misschien willen zeggen.”

Ik heb begrepen dat je bij het bezoek aan het Palais Idéal in maart de studenten in groepen hebt ingedeeld en opdrachten hebt gegeven?

“Je kunt een opdracht geven om bijvoorbeeld een machine te maken, maar dat gaan deze mensen hun hele verdere leven al doen. Ik wilde proberen hen in mijn wereld te betrekken. En bij mijn manier van werken; je hoofd leeg maken en samen jammen, zoals ik tijdens mijn intreerede in Delft heb laten zien. [Spinvis gaf hier een kijkje in de keuken, door met twee andere musici spontaan en zonder vooropgezet plan te gaan spelen. Red.]

Ik had in totaal vier vragen. Twee groepjes moesten ‘Gods horloge’ maken, twee groepjes moesten een ‘cadeau voor de zwaartekracht’ bedenken, twee groepjes moesten een ‘principeautomaat’ maken en de laatste twee groepjes moesten de slotsom formuleren. Ik had expres vragen bedacht waar je alle kanten mee op kunt, en daar hebben ze over nagedacht. Bijvoorbeeld over de vraag: wat is zwaartekracht? Is er bijvoorbeeld een god van de zwaartekracht? Ik bedoel: er is een god voor alles. En wat wil de zwaartekracht nu eigenlijk? De zwaartekracht wil gezien zijn, maar wil ook geaaid worden. Okay, maar hoe kun je de zwaartekracht aaien? Toen had een groepje het

volgende bedacht: als je een losse plaat hebt die aan vier touwtjes in de ruimte hangt, en je zet er twaalf metronomen op – van die tiktak dingen – in verschillende amplitudes, dan nemen die na verloop van tijd allemaal dezelfde amplitude aan. Dat is een natuurkundig principe. Toen zijn ze aan het rekenen geslagen en zeiden: we maken vijf miljard schommels, voor elke aardbewoner één. De gehele aarde moet met schommels worden bekleed. En het maakt niet uit of je dik of dun bent, want alle schommels nemen dezelfde amplitude aan, als iedere aardbewoner gaat schommelen. En dan gaat op een gegeven moment de aarde zachtjes meedeinen met de beweging van al die schommels. Echt supermooi.”

De manier waarop het TU project verlopen is, heeft dat je nieuw inzicht gegeven in jouw eigen manier van werken?

“Geen nieuw inzicht, maar het heeft me wel weer bewust van gemaakt hoe moeilijk het is, hoeveel dingen je doet met je ogen dicht. Op gevoel, en zo’n beetje. Als je alleen werkt is dat geen probleem; je hoeft jezelf niet uit te leggen wat je aan het doen bent. Spelenderwijs...spelen. Maar als je met een groep bent, dan word je gedwongen om woorden te vinden voor het proces. Dat is echt lastig.”

In het hoorspel lijkt je soms direct tot Ferdinand Cheval te spreken. Identificeer je je op bepaalde punten met hem?

“Het is zijn overleden dochter die ik bepaalde dingen tegen hem laat zeggen. En ja, je probeert je altijd te identificeren met iemand die iets heel moeilijks aan het doen is. Dat herken je.”

Ik begrijp dat er in jouw carrière ook een zekere tijd van wachten is geweest?

“Ja, en toen ging het lopen. Alsof er een vlies doorbrak.”

Is dit misschien de lange weg die een kunstenaar sowieso moet gaan, of hij nu aan één project werkt of meerdere?

“Je maakt altijd één werk, en bij Ferdinand is het allemaal samengebald in één project. Maar in wezen, of het nu een oeuvre is of je schrijft vijftig boeken; het is één werk. Maar het is wel dezelfde strijd natuurlijk.”

Het thema van jouw Cultural Professor-schap was ‘iets uit het Niets’. Aan het eind van de film ‘Het hoofd van Ferdinand Cheval’ gaat het beeld op zwart, en hoor je hoe iemand met een kruiwagen over een stoffig pad loopt.

“Ja, dat klopt. Ferdinand gaat dan weer terug naar het niets.”

Tekst: Eva von Stockhausen

